

NAGLASNA PODOBA GLAGOLSKEGA PREGIBANJA V ZBORNI SLOVENŠČINI

Prikaz naglasnega pregibanja slovenskega glagola sloni na razmerju med navadnim in namernim nedoločnikom ter sedanjikom tako, da se na prvi dve nedoločniški obliki somerno navezujeta še po dve obliki veleznika in opisnega deležnika.

The presentation of stress inflection of the Slovene verb is based on the relation between the infinitive, supine and present tense so that further two forms of the imperative and two of the descriptive participle symmetrically reflect the stress of the first two basic forms.

Naglasno pregibanje je sestavni del pregibanja slovenskega glagola, ki ga je za začetek koristno soočiti z ustreznim angleškim pregibanjem.¹ Soočljivost v tvorjenju osnovnih glagolskih oblik enega in drugega jezika je namreč že v tem, da besednemu obrazilu -t- navadnega nedoločnika (Nav) tipa dá-t-i in namernega nedoločnika (Nam) tipa dá-t zborne slovenščine (S) celo glasovno nekako ustreza opustljiva besedica to pred enotero obrušeni angleškimi nedoločnikom (A) tipa give,² medtem ko izjemoma goli slovenski sedanjiški osnovi tipa dá nezvalne tretje osebe (Nez) spet ustreza izjemoma negola angleška sedanjiška osnova tipa give- s končnico -s takole:³

Nav   Nam   Nez

(S) dá-t-i   > dá-t   > dá

(A) to give = to give > give-s

Postopno jemanje nedoločniške končnice -i in nedoločniškega obrazi-la -t sedanjiški osnovi tipa dá- vrh tega kaže,⁴ kako so navadni in namerni nedoločnik ter nezvalni sedanjik slovenskega glagola sploh njegove osnovne tri slovarske oblike nasproti osnovnim trem slovarskim oblikam obrušene nedoločnika tipa give, prostega preteklika (Prp) tipa gave in trpnega deležnika (Trd) tipa given angleškega glagola:⁵

Nav   Nam   Nez   Prp   Trd

(S) dá-t-i   > dá-t   > dá   (—   dá-n)

(A) give   (= give   > give-s) > gave   > give-n

Angleški nezvalni končnici -s pa sicer stojijo nasproti še po štiri slovenske zvalne končnice, ena samozvalna (Saz) in tri sozvalne (Soz) za tikanje (Tik), vikanje (Vik) in onikanje (Onik), v naslednjih štirih spregatvah:⁶

Nez	Saz	Tik	Vik	Onik
1. dá	> dá-m	dá-š	dás-te	dá-jo tudi dadó
2. ždí	> ždí-m	ždí-š	ždí-te	ždí-jo tudi ždé
mési	> mési-m	mési-š	mési-te	mési-jo
3. žgè	> žgè-m	žgè-š	žgè-te	žgè-jo tudi žgó
tóne	> tóne-m	tóne-š	tóne-te	tóne-jo
4. migljá	> migljá-m	migljá-š	migljá-te	migljá-jo

Glagolski zgledi se vrstijo po naglasno opazno samosvojih izglasjih nezvalnih sedanjikov na - $\emptyset$ za 1., na -i za 2., na -e za 3. in na -a za 4. spregatev tako, da se paroksitonične onikalne oblike 2. spregatve tipa ždí-jo lahko šireč krajšajo v oksitonične dvojnice tipa ždé, paroksitonične onikalne oblike 3. spregatve tipa žgè-jo pa se lahko ožeč krajšajo v oksitonične dvojnice tipa žgó,⁷ pri čemer so oksitonične dvojnice tudi osnove deležjem tipa ždèč oziroma žgóč. In ker je izglasje nezvalnega sedanjika na - $\emptyset$ razvidno predvsem iz razvoja v pripono -s- pred vikalno končnico -te, je vikalnost za 1. spregatev nujen dodatek osnovnim trem slovarskim oblikam takole:

Nav	Nam	Nez	Vik
1. dáti	dát	dá	dáste
2. ždėti	ždét	ždí	
mesíti	mésit	mési	
3. žgáti	žgát	žgè	
toníti	tónit	tóne	
4. migljáti	migljàt	migljá	

Nezvalno-vikalno ter samo nezvalno razvrščene osnovne slovarske oblike pa so podlaga za širšo predstavitev naglasne raznoterosti osnovnega pregibanja po vseh štirih spregatvah:

	Nav	Nam	Nez	Vik
1.	dáti	dát	dá	dáste
	-dáti	-dát	-dá	-dáste
	jésti	jést	jé	jéste
	védeti	védet	vé	véste
2.	ždėti	ždét	ždí	
	spáti	spát	spí	
	-spáti	-spát	-spí	
	státi	stát	stojí	
	-státi	-stát	-stojí	
	topíti	topít	topí	
	-topíti	-topít	-topí	
	vrtėti	vrtét	vrtí	
	ležáti	ležat	leží	
	držáti	držat	drží	
	nosíti	nôsit	nósi	
	mesíti	mésit	mési	
	póčiti	póčit	póči	
	vídeti	vídet	vídi	
	slíšati	slíšat	slíši	
3.	smėti	smét	smé	
	spėti	spét	spè	
	žgáti	žgát	žgè	
	-žgáti	-žgát	-žgè	
	cvestì	cvèst	cvetè	
	pásti	pást	páse	
	-pásti	-pást	-páse	
	méstì	mést	méte	
	mèsti	mèst	mète	
	zèbsti	zèbst	zébe	
	sòpsti	sòpst	sòpe	

Nav	Nam	Nez	Vik
séči	séč	séže	
réči	rèč	rèče	
déti	dét	déne	
miníti	minít	míne	
toníti	tónit	tóne	
ganíti	gánit	gáne	
mígniti	mígnit	mígne	
uméti	umét	úme	
oráti	orát	ôrje	
-oráti	-oràt	-ôrje	
iskáti	iskàt	íšče	
kresáti	krêsat	kréše	
plesáti	plésat	pléše	
rézati	rézat	réže	
píti	pít	píje	
kováti	kovát	kúje	
-kováti	-kovàt	-kúje	
kupováti	kupovàt	kupúje	
4. iméti	imét	imá	
migljáti	migljàt	migljá	
mešáti	méšat	méša	
pókati	pókat	póka	

Širša predstavitev osnovnega pregibanja tako razkrije najprej nedoločniško težnjo po vzdrževanju paroksitoničnosti zlasti pri dvozložnih osnovah raznih spregatev⁸ tipa mesíti > mésit, ganíti > gánit, držáti > držat, plesáti > plésat in mešáti > méšat oziroma tipa nosíti > nôsit, toníti > tónit, ležáti > lêžat in kresáti > krêsat. Ob motnenju tipa cvesti > cvést, sôpsti > sòpst, réči > rèč oziroma tipa iskáti > iskàt, kupováti > kupovàt, migljáti > migljàt je nadaljnji odsev te težnje tudi vpliv predpone (-) na naglasno vejitev namernih nedoločnikov tipa dát: -dàt, spát: -spàt, žgát: -žgàt, pást: -pàst, orát: -oràt in kovát: -kovàt nasproti nevejitvi namernih nedoločnikov tipa stát: -stát, pa tudi tipa topít: -topít, ki se mu vejitev vzpostavi šele pri navezovanju na osnovne tri do štiri slovarske oblike. Na te tri do štiri oblike se namreč navezujejo nadaljnje štiri razvojne oblike tikalnega (Tiv) in vikalnega (Viv) velelnika ter moške (0m) in ženske (0ž) oblike opisnega deleznika takole:

	Nav	Nam	Nez	Tiv	Viv	Om	Ož
1.	dáti	dát	dá	> dàj	dájte	dál	dála
	-dáti	-dát	-dá	> -dàj	-dájte	-dál	-dála
	jésti	jést	jé	> jēj	jėjte	jédel	jédla
	védeti	védet	vé	> védi	védite	védel	védela
2.	ždėti	ždét	ždí	> ždi	ždíte	ždél	ždéla
	spáti	spát	spí	> spì	spíte	spál	spála
	-spáti	-spát	-spí	> -spì	-spíte	-spál	-spála
	státi	stát	stojí	> stój	stójte	stál	stála
	-státi	-stát	-stojí	> -stój	-stójte	-stál	-stála
	topíti	topít	topí	> tōpi	topíte	topíl	topíla
	-topíti	-topít	-topí	> -tōpi	-topíte	-tópil	-topíla
	vrtėti	vrtét	vrtí	> vr̥ti	vrtíte	vrtél	vrtéla
	ležáti	ležat	leží	> lēži	ležíte	ležal	ležála
	držáti	držat	drží	> dr̥ži	držíte	držal	držála
	nosíti	nôsit	nósi	> nôsi	nosíte	nôsil	nosíla
	mesíti	mésit	mési	> mési	mesíte	mésil	mesíla
	póčiti	póčit	póči	> póči	póčite	póčil	póčila
	vídeti	vídet	vídi	> vídi	vídite	vídel	vídela
	slíšati	slíšat	slíši	> slíši	slíšite	slíšal	slíšala
3.	smėti	smét	smé	> —	—	smél	sméla
	spėti	spét	spè	> spì	spíte	spél	spéla
	žgáti	žgát	žgè	> žgì	žgíte	žgál	žgála
	-žgáti	-žgát	-žgè	> -žgì	-žgíte	-žgál	-žgála
	cvestì	cvèst	cvetè	> cvetì	cvetíte	cvetèl	cvetlà
	pásti	pást	páse	> pási	pásite	pásel	pásla
	-pásti	-pást	-páse	> -pási	-pásite	-pásel	-pásla
	mésti	mést	méte	> méti	métite	métel	métla
	mēsti	mèst	mēte	> mēti	metíte	métel	mētla
	zēbsti	zēbst	zēbe	> zēbi	zēbite	zēbel	zēbla
	sōpsti	sōpst	sōpe	> sōpi	sopíte	sópel	sōpla
	séči	séč	séze	> sézi	sézite	ségel	ségla
	rēči	rēč	rēče	> rēci	recíte	rékel	rékla

Nav	Nam	Nez	Tiv	Viv	Om	Ož
déti	dét	déne	> déni	deníte	dél	déla
miníti	minít	míne	> míni	miníte	miníl	miníla
toníti	tónit	tóne	> tóni	toníte	tónil	toníla
ganíti	gánit	gáne	> gáni	ganíte	gánil	ganíla
mígniti	mígnit	mígne	> mígni	mígnite	mígnil	mígnila
uméti	umét	úme	> úmi	umíte	umél	uméla
oráti	orát	ôrje	> ôrji	orjíte	orál	orála
-oráti	-orát	-ôrje	> -ôrji	-orjíte	-orál	-orála
iskáti	iskát	íšče	> íšči	iščíte	iskâl	iskála
kresáti	krêsat	krêše	> krêši	krešíte	krêsal	kresála
plesáti	plêsat	plêše	> plêši	plešíte	plêsal	plesála
rézati	rézat	réže	> réži	réžite	rézal	rézala
píti	pít	píje	> píj	píjte	píl	píla
kováti	kovát	kúje	> kúj	kújte	kovál	kovála
-kováti	-kovát	-kúje	> -kúj	-kújte	-kovál	-kovála
kupováti	kupovát	kupúje	> kupúj	kupújte	kupovâl	kupovála
4. iméti	imét	imá	> iméj	iméjte	imél	iméla
migljáti	miglját	migljá	> migljáj	migljájte	migljàl	migljàla
mešáti	mêšat	mêša	> mêšaj	mešájte	mêšal	mešála
pókati	pókat	póka	> pókaj	pókajte	pókal	pókala

Z navezovanjem razvojnih oblik na osnovne se vzpostavi tudi dvojno naglasno zrcaljenje med njimi. Če se namreč v oblikah velelnika rad zrcali nedoločniški naglas ob osrednjem sedanjiku (prim. plêsat - plêše - plêši in krêsat - krêše - krêši), se v oblikah opisnega deležnika vsaj tako rad zrcali nedoločniški naglas ob osrednjem (sedanjiku in) velelniku (prim. mésit - mési - mésil in nôsit - nôsi - nôsil). In tu se naposled vzpostavi še napovedana vejitev moških oblik opisnega deležnika⁹ tipa topíl: -tópil. Zrcalne oblike opisnega deležnika pri tem zvečine nadomeščajo oblike prostega preteklika in trpnega deležnika angleškega glagola. Nasproti tem in takim oblikam pa se slovenski trpni deležnik, kakor in kolikor se pač rabi, zato vede izrazito pridevniško. Na to kaže že razhajanje med končnico opisnega deležnika -ó in končnico trpnega pa tudi tvornega deležnika -ih v preprostem iskalnem vprašanju:¹⁰

Kólíko jih je biló dánih?

Kólíko jih je biló dajóčih?

Protistava trpnosti in tvornosti se tokrat krije tudi z vidom dveh parnih glagolov, dovršnega glagola (Dov) tipa dáti in nedovršnega glagola (Ned) tipa dajáti, ki bolj ali manj ustrezata angleški protistavi proste oblike nedoločnika tipa to give in opisne oblike nedoločnika tipa to be giving takole:¹¹

Dov   **Ned**

(S) dá-t-i > da-já-t-i

(A) to give > to be giv-ing

Za dva slovenska glagola namreč govori že različna sprega dovršnega in nedovršnega glagola, ki jo ne glede na siceršnjo parnost določajo osnovne tri do štiri slovarske oblike tipa dáti (dát dá) dáste z morebitnimi podoločitvami nadaljnjih štirih razvojnih oblik tipa dajáti (daját) dajè, dajáj dajájte. V oklepaju je pri tem zajeta napovedljivost in s tem opustljivost katere od osnovnih treh do štirih slovarskih oblik nasproti nenapovedljivim podoločitvam za zaglavnim ločilom.¹²

OPOMBE

- ¹ V. Nartnik: Naglasna podoba osnovnih glagolnikov v knjižni slovenščini, Slava VII/1, Ljubljana 1994, 41.
- ² W. W. Derbyshire: A Basic Reference Grammar of Slovene, Columbus 1993, 65 in 66.
- ³ J. Smólska - A. Zawadzka: Gramatyka języka angielskiego, Warszawa 1992, 87.
- ⁴ J. Toporišič: Slovenska slovnica, Maribor 1984, 285.
- ⁵ Glej op. 3, 90 in 91.
- ⁶ V. Nartnik: Poskus postopne obravnave slovenske sprege, Jezik in slovestvo XXVI/1, Ljubljana 1980/81, 28.
- ⁷ J. Toporišič: Naglasni in oblikoslovni tipi v akademiskem slovarju slovenskega knjižnega jezika, Jezik in slovestvo XI/5, Ljubljana 1966, 159.
- ⁸ Glej op. 7, 160.
- ⁹ A. Bajec - R. Kolarič - M. Rupel: Slovenska slovnica, Ljubljana 1956, 194.
- ¹⁰ Glej op. 4, 480.
- ¹¹ E. H. Stephanides: A Contrastive Study of the English and the Hungarian Infinitive, v: Studies in English and Hungarian Linguistics, Budapest 1980, 93.

¹² V. Nartnik: Obravnava naglasnih dvojnic v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, v: Rječnik i društvo. Zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 11-13. X. 1989. u Zagrebu, Zagreb 1993, 273.

Summary

THE TREATMENT OF ACCENTUATION DOUBLETS IN THE DSL

Stress inflection is a component part of the Slovene verb inflection and its presentation starts from the relation between the infinitive, supine and present tense as the basic three dictionary forms. To these three basic forms - arranged on evidence of four present tense conjugations - two in stress symmetrical forms of the imperative and two of the descriptive participle are related. So both the forms of the imperative being placed immediately after the central present tense form (e. g. plesáti - plésat - pléše - pléši - plešíte resp. kresáti - krêsat - krêše - krêši - krešíte) and the forms of the descriptive participle being placed after the present tense and imperative forms (e. g. mesíti - mésit - mési - mési - mesíte - mésil - mesíla resp. nosíti - nôsit - nósi - nôsi - nosíte - nôsil - nosíla) use to reflect symmetrically the stress of the first two basic forms, the infinitive and supine. Contrary to endings of the descriptive participle the active and the passive participle have adjectival endings, whereas the different inflection of perfective and imperfective verbal aspect in turn points to two independent paradigms.